

שבועות תשע"ג תפילת אב הרחמים

מתוך סידור "רינת ישראל" נוסח אשכנז 1

אב הרחמים שוכן במרומים ברחמיו העצומים הוא יפקד ברחמים החסידים והישרים והתמימים, קהילות הקדש שמסרו נפשם על קדשת השם. הנאהבים בחייהם ובמותם לא נפרדו, מנשרים קלו מאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם. יזכרם א-להים לטובה עם שאר צדיקי עולם, ויקום נקמת דם עבדיך השפוך. ככתוב בתורת משה איש הא-להים: הרנינו גוים עמו, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו. ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמור: ונקיתי דמם לא נקיתי וה' שוכן בציון. ובכתבי הקדש נאמר: למה יאמרו הגוים איה אל-היהם, יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך. ואומר: כי דרש דמים אותם זכר, לא שכח צעקת ענוים. ואומר: ידין בגוים מלא גויות, מחץ ראש על ארץ רבה. מנחל בדרך ישתה, על כן ירים ראש

נוסח "אב הרחמים" בכתב יד וטיקן 326. 2.

אב הרחמים שוכן במרומים ברחמיו העצומים הוא יפקוד ברחמים החסידים והישרים והתמימים קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם הנאהבים והנעמים בחייהם וכו'... וינקום לעינינו נקמתו ונקמת עמו ונקמת תורתו 'ונקמת דם עבדי השפוך ככת' בת' משה איש הא-להים הרנינו גוים עמו וכו

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רפד סעיף ז. 3.

בשבת שהפרשיות מחוברות, מפטירין בהפטרות פרשה יג (שנייה. הגה: יד) וע"ל סי' תכ"ח * ונהגו להזכיר (טו) אחר קריאת התורה נשמת המתים ולברך ז' העוסקים בצרכי צבור, כ"מ לפי מנהגו. (שבולי הלקט והגהות מרדכי פ"ק דשבת) ונוהגין לומר: יקום פורקן, ואין בזה משום איסור תחינה בשבת. וג"כ נוהגין לומר: **אב הרחמים**; (טז) ובכל יום שא"א בו צו"צ אין אומרים אותו, וכן כשיש חתונה או מילה. ויש מקומות שא"א אותו (יז) כשמברכין החדש, מלבד (יח) ה בימי הספירה, והולכים בכל זה אחר המנהג.

ספר מהרי"ל (מנהגים) דיני הימים שבין פסח לשבועות 4

ממנהגי מהרא"ק בימים שבין פסח לשבועות

[א] בשבת שלאחר פסח אומרים **אב הרחמים** לאחר ברכת החודש. ובמנחה מתחילין לומר פרקים. פרקים מתחילין לעולם במנחה שבת הראשון דלאחר פסח. ובכל שבת אומרים אחד. ובסיומם חוזרים לומר שנים יחד. וחוזרין ומשלשין עוד שנים יחד ומסיימין קודם י"ז בתמוז. ויש מקומות סימן אב"ג דבשלישית אומר ג' יחד. ויש ארצות כמו באוסטרייך אומר פרקים רוב ימי הקיץ וסימן שלהן נפ"ש ר"ל פ' נשא סיום ראשון. פנחס סיום שני. שופטים סיום שלישי. ואומר פרקים בשבת ערב שבועות אכן שבועות בשבת הנהיג מהר"י סג"ל במגנצא שלא לומר פרקים, ולא חש אם מסיים אחר י"ז בתמוז. ואמר בפעם שלישי ג' יחד. ואומר יש מקומות שאומר ג"כ בשבת שחל בו שבועות. ובכל שבתות שבין פסח לשבועות אומרים אב הרחמים. וברכי נפשי מתחילין מיד בשבת שאחר סוכות ואפילו קודם ר"ח.

[ב] שבת שמברכין בו ראש חודש אין מזכירין בו נשמות ואין מזכירין בו התענית של בה"ב, משום שנ' בו ביום טובה היה בטוב (קהלת ז, יד). ובשבת שאחר ראש חודש מזכירין תענית בה"ב לאחר אשרי קודם יהללו. ובשבת שמברכין ר"ח א"א אב הרחמים.

5. ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות שבועות

בשבת דלפני חג השבועות נוהגין באשכנז להזכיר כל מדינות וקהלות וישובים שהיה בהן גזירת תתנ"ו. ואומר אותך לאהבה. זולת אלהי' באזננו. **אב הרחמים** במקומו. בכל מדינת ריינוס א"א אב הרחמים אלא בשבת דלפני שבועות דמזכירין את הקדושים גזירת תתנ"ו. ובשבת חזון ישעיהו מזכירין ג"כ אותן הקדושים ואומר אב הרחמים. וכן הנהיג מהר"י ייענט בטערוויז.

6. מתוך הקינה "מי יתן ראשי מים" (קינות ט' באב, מהדורת גולדשמידט)

קהל וורמיישא בחונה ובחורה / גאוני ארץ ונקיי טהרה / פעמיים קדשו שם המיוחד במורא / בעשרים ושלשה בחדש זיו לטהרה / ובחדש השלישי בקריאת הלל לשוררה / השלימו נפשם באהבה קשורה / אהימה עליהם בככי ילל לחשרה / כלולי כתר על ראשם לעטרה / ועל אדירי קהל מגנצא ההדורה / מנשרים קלו מאריות להתגברה / השלימו נפשם על יחוד שם הנורא / ועליהם זעקת שבר אזעק בנפש מרה / על שני מקדשי יסודם כהיום ערערה / ועל חרבות מעט מקדשי ומדרשי התורה / בחדש השלישי בשלישי נוסף לדאבון ומארה / החדש אשר נהפך ליגון

וצרה / ביום מתן דת שברתי להתאשרה / וביום נתינה כמו כן אז חזרה / עלתה לה למרום למקום מדורה / עם תיקה ונרתקה והדורשה וחוקרה / לומדיה ושונה באישון כמו אורה

7. מנהגי הרב זלמן יענט (בן דורו של ר' יחצק טירנא)

סיון. מראש חדש סיון עד אחר איסרו חג של שבועות אין אומרי' תחינה, אבל אומרי' למנצח חוץ מערב י"ט אין אומרים למנצח. שבת שלפני שבועות משכימין וממהרין פסוקי דזמרה כדי להזכיר הרוגי ושרופי קהילות שו"ם, ואומרים **אב הרחמים** ואומרים ביוצר באהבה רבה אותך כל היום קוינו וזולת אלהי באזנינו שמענו.

תמוז. בשבת אחר י"ז בתמוז אומרים הזולת אל אל חי ארנן, בשבת שני אריות הדיחו, ובשבת שלישיית שהוא לפני ט' באב משכימין ואומרי' פסוקי דזמרה, ואומרי' אותך כל היום קודם ק"ש, זולת מהי' באזנינו שמענו, ולאחר קריאת התורה מזכירין גזירות ההרוגי' ומברכין הקהל, ואומרי' אשרי ואח"כ אומרי' אב הרחמים ואין לובשין בגדי שבת.

8. ספר מנהגים דבי מהר"ם מנהגים בין פסח לשבועות

לאחר שעבר ניסן אומרי' בכל שבתות זולתות כגון אזכרה דודי אלהי אל דמי לך עד שבועות ובשבת שלפני שבועות מזכיר (הרוגי גזירות) (נשמות של הרוגי) (גז') גזירות ואומ' אב הרחמים.

9. מנהגי פרנקפורט חלק המועדים (צבי יהושע ליטנר, ירושלים תתמ"ב)

שלא אמרו את תפילת "אב הרחמים" אלא בשבת שלפני שבועות ובשבת שלפני תשעה באב, בימים שפשטו חילות הצלבנים והחריבו את הקהילות. בשתי השבתות אלו עבר שליח הצבור אחרי ההפטרה על המימורבוך, ספר הזכרון של קדושי הקהילה. אמירת "אב הרחמים" נשארה חרותה בלב כולנו.

10. ספר מהרי"ל (מנהגים) סדר תפילות חג הסוכות

יג' שמיני עצרת הוא לעולם כ"ב תשרי ואינו חל אלא באחד דימי בגה"ז. יוצר אום כאישון, ואין בו לא אופן ולא זולת וקורין בסדר ראה כל הבכור והפרשיות עיין לעיל בתפלה של פסח. למפטיר קורין ביום השמיני עצרת, ומפטיר במלכים ויהי ככלות שלמה. כללא הוא כל יו"ט שקורין בו איש כמתנת ידו מזכירין נשמות ואומר **אב הרחמים**.

לבוש אורח חיים סימן רפד. 11

אחר קריאת התורה נהגו לומר יקום פורקן, ולברך כל העוסקים בצרכי ציבור באמונה, ואין זה תחינה אלא ברכה. ונהגין להזכיר נשמות ולומר **אב הרחמים**, ואמרו טעמא לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא, ויום שגם המתים נוחים בו ואינם נדונים, ראויים להזכירם למנוחה ולברכה ולהתפלל עליהם. מיהו ביום שאין אומרים בו צדקתך צדק, וכן בשבת שיש בו חתונה או מילה, או ביום שמברכין בו את החודש, אין מזכירין נשמות ואין אומרים אב הרחמים, משום בהיות טוב אל תקרא רע [ב"ק פא ע"ב], חוץ מבימי הספירה שאומרים אותו אפילו בימים הללו **(ב) מפני שבלאו הכי הם קצת ימי אבל כמו שיתבאר** [סימן תצג] בעזה"י. ומה שנהגו לפסוק צדקה בעד המתים שכבר מתו מזמן רב כשמזכירין נשמות, אע"פ שאפשר שכבר קבלו דינם, מצאו להם סמך מן המדרש [ספרי סוף פ' שופטים] שדרשו בפסוק דעגלה ערופה כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית וגו' אלו המתים, מגיד שהמתים צריכין כפרה

לבוש אורח חיים סימן תצג. 12

בכל שבתות שבין פסח לעצרת אומרים **אב הרחמים** כדי להזכיר נשמות תלמידי רבי עקיבא, ויש מקומות שנוהגין **(יב) לאמרו אפילו בשבתות שמברכין בהן ר"ח אייר או סיון**. שבת הראשון שאחר הפסח אומרים יוצר ויושע אור ישראל, אופן יג') ארוגי עוז, ויש אומרים אראלים וחשמלים, זולת אין כמוך, גאולה שבייה ענייה. וכן בכל השבתות שבין פסח לעצרת אומרים יוצרות המדברים מענין הגאולה, ומתאוננים בזמן הזה אחר זכרון גאולת מצרים על הגלות ועל הצרות שיש לנו עכשיו בין הגוים שיגאלנו מהרה ומזכירין כל הגזירות שהיו באלו המדינות ובמדינות אשכנ"ז, מפני שבעוונותינו כולם או רובם היו בזמן הזה, לכך מתפללין אנו להש"י שיזכיר זכותם וכימי מצרים יראנו נפלאות. ומברכין החודש, ואומרים אב הרחמים אחר ברכת החודש.

כתב יד פרמה, דה רוסי 655, המיוחס לר' אפרים מבונא (נפטר 1197) ע"י א"א אורבך. 13.

לאחר זכרון נשמות הקדושים אומ' החזן אשרי ולאחר אמירתו יתחיל בקול רם ויאמר אב הרחמים שוכן במרומים. כל אותן שקדשו השם, וכן אנו מבקשים פני אב הרחמים שיפקוד ברחמיו אותם הקדושים שמסרו עצמם על קידוש השם הנאהבים ונעימים בחייהם להק' ובמותם לא נפרדו מאהבתו מנשרים קלו ומאריות גברו, פס' בשמואל על שאול ויהונתן... ופסוק נקמה מזכירין כמו הרנינו גוים עמו כלומר לאותו זמן ישבחו אומות העולם את ישר' ראו מה שבחו אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו, כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו שלם להם על הגזל ועל החרם וכפר לשון פיוס... וכן דמם לא נקיתי אע"פ שינקו אותם משאר עבירות שפיכות דם ישרא' לא ינקה להם ואימתי תהיה זאת כשהקב"ה שוכן בציון ידין בגוים מלא גויות כמו שעה במצרים שדנם במלאתם על הים. מחץ ראש פרעה שהיה שר על ארץ רבה וחשובה וכן בימי סנחריב שנפלו פגרים מתים וכן סנחריב עצמו שהיה ראשו של מטה, כן יעשה לאומות העולם שיעשה אותם חללים מגויותיהם וימחץ ראשיהם על 'ארץ מרוב. מנחל בדרך ישתה כלומ' נחלים ילכו הדמים ויתרוה הארץ מדמיהם על כן שינצחו אויביו ידום וכו' **מצוטט במאמרו של א' קנרפוגל "על נוסחה ומקורה של תפילת אב הרחמים", ישרון כז תתעא-תתעב**

14. (כרוניקה של ר' שלמה בן שמשון (משנת 1140 בערך. 14.

ויכו את מר אברהם ויפול ארצה וימות. וגם מר שמואל נהרג שם עמו. וישימו בטחונם בקדוש ישראל ונכנסו שניהם יחד לאוצר מכללו עד יום פקודת דם השפוך ואז ידין בגוים מלא גויות וכו' ונאמר הרנינו גוים עמו כי דם 'עבדיו יקום וגו'

15. תוספות מסכת עבודה זרה דף יח עמוד א15.

אור"ת דהיכא שיראים פן יעבירום עובדי כוכבים לעבירה כגון ע"י יסורין שלא יוכל לעמוד בהם אז הוא מצוה לחבל בעצמו כי ההיא דגיטין גבי ילדים שנשבו לקלון שהטילו עצמם לים

הראב"ה. מצוטט בספר סמ"ק מציריך (המאה ה-14) 16.

ואותם הקדושים ששחטו את עצמם וזרעם כשבאו לידי נסיון מפני שלא רצו לסמוך על דעתם דאמרו רבותינו אל תאמין בעצמך עד יום מותך והיו יראים שעל ידי אונס יהא שם שמים מחולל על ידם. כולם יש להם חלק לעולם הבא וקדושים גמורים הם

שו"ת רב פעלים חלק ד אורח חיים סימן לה. 17.

ועוד כי מצינו מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דברים סותרים את דברי החכם הנז' והוא כי מצינו לרבינו מוהרצ"ו ז"ל בש' המצות פ' ויחי שכתב וז"ל ענין ההשכבות שאומרים על נפשות הנפטרים כמנהג ש"צ קהלות ספרד מנוחה נכונה וכו' היה מורי ז"ל (ה' האר"י) מלעיג עליהם מאד והיה אומר שלא היו מעלין אבל היו מורידין אם אין נפש המת ההוא ראוי לכך עכ"ל וכוונתו הוא בשביל שמגדילים בבקשה זו את נפש המת על מקומות המעלות עליונים ונכונים ואם אין נפש המת ההוא ראוי לכך גורמים לו ירידה ממעלתו כי הוא ניזוק ומפסיד בזה מצד קטרוג המקטרגים יען כי אז המקטרגים פותחים פיהם לקטרג עליו ולהזכיר עוונותיו וחסרונותיו ע"ד שארז"ל שלשה מזכירין עוונותיו של אדם קיר נטוי ועיון תפלה ומסירת דין

וזו היא כוונת הרדב"ז ז"ל בסי' צ"ד שהביא הרב אמל"י ז"ל שכתב על רבוי ההשכבות שעושים על המתים שמתו זה כמה דורות שבזה מפסידים חצי זמן התפלה והוא ענין בלתי הכרח ורחוק לשכר וקרוב להפסד עכ"ל והיינו קרוב להפסד מצד התעוררות המקטרגים ורחוק לשכר כי מי יודע אם תועיל בקשתו של זה החזן ברחמנותא שמבקש לנפש המת